

VRIJEDNI PRINOSI REINTERPRETACIJI DOSEGA PAVLA POSILOVIĆA I TOME BABIĆA

ZBORNİK O PAVLU POSILOVIĆU,
(Gradska knjižnica "Juraj Šišgorić" Šibenik, Hrvatski studiji
Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik - Zagreb 2001.)

ZBORNİKU O TOMI BABIĆU,
(Gradska knjižnica "Juraj Šišgorić" Šibenik, Hrvatski studiji
Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik - Zagreb 2002.)

Vrijednom inicijativom - organizacijom znanstvenih skupova o Pavlu Posiloviću i Tomi Babiću te tiskanjem zbornika nakon održanih skupova - organizatori i izdavači, Gradska knjižnica "Juraj Šišgorić" iz Šibenika i Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu učinili su znatan korak u proćavanju franjevaćke književne i jezićne baštine odnosno nabožne književnosti 17. i 18. stoljeća koja je obilježila književnu produkciju prostora na kojima je nastajala (uglavnom područje koje pokriva franjevaćka redodržava Bosna Srebrena) i dala znatan doprinos u počecima oblikovanja našega štokavskog književnog standarda.

Pavao Posilović (1597.-1654.) rođen je u Glamoću, skradinski je (od 1642. do 1655.) i duvanjski biskup (od 1655. do 1556.), a upravljao je također i crkvenim područjem u Slavoniji (od 1648. do 1650.). Autor je dvaju značajnih djela *Naslađenje duhovno* (bosanćicom 1639. I 1682., latinicom 1705. I 1756.) i *Cvjet od kriposti* (bosanćicom 1647. I 1701., latinicom 1712. I 1756.). Pripada krugu hrvatskih i bosanskohercegovaćkih autora nabožne književnosti koji ćine M.

Divković, I. Bandulavić, R. Levaković, Š. Budinić, S. Matijević I. Anćić, S. Markovac, T. Babić i drugi. Djela tih pisaca bila su izuzetno popularna u puku i tijekom nekoliko stoljeća jedino dostupno štivo hrvatskom stanovništvu pod turskom vlašću.

Toma Babić (Velim 1680. - Šibenik 1750.), studirao je filozofiju i teologiju, bio gvardijan samostana na Visovcu i u Kninu, župnik u Skradinu, Polaći, Dubravicama, generalni vikar biskupije, a u povijesti hrvatske književnosti i jezikoslovlja ostaje zabilježen dvama djelima - *Prima grammaticae institutio pro tyronibus Illyricis accommodata* (Venecija 1712. i 1745.) te *Cvit razlika mirisa duhovnoga* (Mleci 1726. i 1736. te još šest izdanja nakon autorove smrti do kraja 19. st.). Oba su djela izrazito važna za vrijeme u kojem nastaju i za "publiku" kojoj supućena. Jer, iako je gramatika bila namijenjena ućenju latinskoga jezika znaćajna je za procese standardizacije hrvatskoga jezika koji su tada u samome zametku. *Cvitom*, popularno nazvanim i *Babuša*, Babić se iskazuje kao vjerski i crkveni prosvjetitelj. Prvi dio *Cvita* sadrži kršćanski nauk

upotpunjem molitvama, slijede liturgijske (*Versi*) te paraliturgijske pjesme (*Pisme Duhovne Razlike*). U *Versima* nasljeđuje tradiciju stare hrvatske glagoljaške književnosti u osmeračkome stihu, a u *Pismama Duhovne Razlike* imitira duh usmene narodne poezije u deseteračkom stihu, što je utjecalo da su upravo te pjesme ostale tijekom stoljeća izrazito popularne u narodu odlikujući se čistoćom jezika i pravilnošću stiha. Oba su djela T. Babića služila podizanju opće kulturne razine te odgajanju i poučavanju niza generacija franjevac, vjernika i puka.

Ponovnim propitivanjem i prosudbom prinosa P. Posilovića i T. Babića što su je sačinili književni povjesničari, lingvisti, povjesničari kao i proučavatelji srodnih područja te franjevci, hrvatska je znanost tiskanjem zbornika obogaćena za nove spoznaje o dosad nedovoljno istraženim imenima i korpusu nabožne književnosti. Osim priloga pojedinih znanstvenika, vrijednosti su oba zbornika životopisi, bibliografije i literatura o P. Posiloviću i T. Babiću pa se tako konačno na jednome mjestu mogu pronaći relevantni podaci nužni svakome istraživaču za daljna proučavanja. Valja dodati da se u *Zborniku o Pavlu Posiloviću* donosi i cjelovit tekst njegova *Cvieta od kriposti* koji je prema izdanju bosančicom iz 1701. transliterirao Pavao Knezović, što je također dobar potez izdavača, jer su ranije tiskani predlošci vrlo teško dostupni.

Oba zbornika na prvome mjestu gotovo kao svojevrstan prolog, donose posebno nadahnute i inspirativne priloge

akademika Radoslava Katičića koji P. Posilovića i T. Babića podvodi pod zajedničku sintagmu *glas iz vremena tihih pregalaca* i time na najbolji mogući način označava njihovo mjesto i ulogu u bremenitim vremenima u kojima su *gotovo nečujno svojim skromnim prinosima polagali temelje novome dobu, dobu u kojem počinje, ako i tek u zamentku, ono što danas doživljavamo kao suvremenu Hrvatsku*. No, činjenica koja obojici autora podcrtava značenje kako naglašava i Katičić, njihova je čitanost u puku. I Pavao Posilović i Toma Babić na Divkovićevu su tragu te u duhu katoličke obnove i pučke pobožnosti obnavljaju srednjovjekovnu tradiciju.

Uz već spomenute priloge *Zbornik o Pavlu Posiloviću* donosi tekstove koji analiziraju različite aspekte njegovih djela. Tako o *Rimskim piscima u Cvietu* piše Pavao Knezović uz opširnu i vrlo temeljitu usporedbu *Cvieta* s talijanskim tekstom *Fiore di virtù* prema kojemu je nastao. Knezović je sačinio cjelovit popis mudrih izreka grčkih i rimskih filozofa i pjesnika iz Posilovićeve *Cvieta*, te podrobno raspravlja o njihovu porijeklu, zaključujući kako su te izreke mnogi čitali i slušali, ali su ih isto tako koristili mnogi propovjednici. One su na taj način zaživjele kao mudri savjeti i izreke u puku, a potom i u pučkoj hrvatskoj književnoj tradiciji, a kako ističe Knezović put kojim su mudre izreke došle od Platona ili Sokrata do naše književnosti *graniči gotovo s nevjerojatnim: s grčkog (jezika) na arapski, potom na španjolski pa latinski te talijanski i napokon na hrvatski*.

O *Jeziku Pavla Posilovića* piše Darja

Gabrić-Bagarić. Autorica analizira fonološku, morfološku, tvorbenu, leksičku i sintaktičku razinu Posilovićeve jezika i dolazi do zaključka da na Posilovićev jezik bitno utječe jezik Bandulavićeva lekcionara, kao i Divkovićeve propovjednički tekstovi, posebno *Besjede i Sto čudes*. Kako su bosanski franjevci svoj jezik oblikovali pod utjecajem hrvatske nabožne književnosti dubrovačkoga i dalmatinskoga područja, na Posilovićevu primjeru uočava vertikalnu koja spaja početke hrvatske primorske književnosti na narodnom jeziku sa štokavskom nabožnom književnosti u Bosni i vodi prema modernom hrvatskom jeziku, također sa štokavskom podlogom. U tom svjetlu gledana, bosanska je franjevačka književnost neposredna pretpovijest hrvatskoga standardnoga jezika.

Usporedbu Posilovićeve *Cvieta od kriposti* i glagoljskog *Cvjeta vsake mudrosti*, donosi tekst Alojza Jembriha. O Posilovićevu biskupskom djelovanju u Slavoniji piše Franjo Emanuel Hoško detaljno upućujući u situaciju i odnose koji su vladali među franjevcima u različitim franjevačkim pokrajinama Bosne Srebrene te posebno na situaciju u Slavoniji kada je P. Posilović imenovan apostolskim vikarom te pokrajine sa zadatkom pomirenja sukobljenih strana. Hoško zaključuje kako Posilovićevo djelovanje u Slavoniji jasno pokazuje da je bio sposoban biskup, ali nenametljiv, skroman i sposoban steći povjerenje drugih pa je uspješno obavio zadaću druge miriti i umjesto zavađenih služiti.

O relevantnim temama vezanim uz skradinski kraj pišu Lovorka Čoralić i

Damir Karbić. L. Čoralić u vrlo iscrpnom tekstu *Skradin i Mleci (državno-političke veze i prisutnost Skradinjana u Mlecima i Padovi)* prezentira raznovrsne političke, gospodarske i kulturne veze te djelovanje istaknutih Skradinjana u Mlecima i Padovi, osvrćući se posebno na osobe iz skradinske crkvene prošlosti - T. Babića, J. Banovca i P. Posilovića koji su u Veneciji i tiskali svoja književna ostvarenja. Važno je i mjesto Padove na čijem su se sveučilištu školovali brojni Skradinjani. D. Karbić istražuje *Utjecaj velikaškog roda Šubića na razvoj franjevacu u Hrvatskoj i Dalmaciji s posebnim osvrtom na skradinsko-bribirsko područje* i zaključuje da su članovi roda Šubića bili podupiratelji franjevačkoga reda od samih njegovih početaka u Hrvatskoj, a istovremeno su franjevci za Šubiće obavljali mnogostruke religiozne i političke zadatke. Spomenimo još tekst Pavla Knezovića koji donosi nove podatke o životopisu P. Posilovića te tekst Marinka Šiška koji podastire bibliografiju P. Posilovića i literaturu o njemu.

Prilozi sedamnaest autora u *Zborniku o Tomi Babiću* dadu se objediniti u tri osnovne skupine. Nekoliko se autora bavi istraživanjima latinske gramatike T. Babića namijenjene hrvatskim đacima upućujući na njezino značenje. Ta gramatika nije važna samo za učenje latinskoga jezika već i za hrvatski jezik, jer je bila namijenjena školovanju redovničkog podmlatka velikog dijela hrvatskoga naroda (redodržava Bosna Srebrene), a prilagođena je učenicima kojima je hrvatski jezik bio materinski pa donosi objašnjenja i na ilirskom

(hrvatskom) jeziku. U člancima se gramatika različito razmatra: s aspekta izgradnje hrvatskoga književnoga jezika i njegove standardizacije (Radoslav Katičić); komparativno se sagledava gramatika T. Babića i strukturiranje gramatičkog sustava s današnjim pristupom latinskoj gramatici pri učenju latinskog jezika (Tamara Tvrtković); upućuje se na važnost jezikoslovnog nazivlja u gramatici (Bojan Marotti); s aspekta sintakse propituje se zastupljenost te jezične razine u Babića u usporedbi s gramatikama koje su joj prethodile i koje su je nasljedovale (Diana Stolac).

Druga skupina članaka donosi niz reinterpretacija *Cvita razlika mirisa duhovnoga*, djela koje je bilo izuzetno popularno u 18. stoljeću i koje je utjecalo na izgradnju hrvatskoga jezičnoga izraza u širokim narodnim slojevima. Autori propituju različite segmente *Cvita*: sagledava se to djelo u kontekstu franjevačkih pisaca 18. stoljeća kao i mjesto koje T. Babić zauzima u povijestima hrvatske književnosti (Alojz Jembrih); uočava mjesto *Cvita* u razvoju hrvatske pasionske poezije od 14. pa sve do 18. st. i utvrđuje važna uloga T. Babića među sastavljačima nabožnih tekstova koji su slijedili tradiciju toga specifičnoga pjesničkog procesa (Nikica Kolumbić); analizira se jezik *Cvita* na svim jezičnim razinama i konstatira da je T. Babić jezik svojih djela temeljio na najboljim štokavskim tradicijama te da štokavska osnovica književnog jezika franjevačkih pisaca ima svoj jezični i izvanjezični kontekst (Darija Gabrić-Bagarić); analizira se *Cvit* kao katehetsko djelo te

se raspravlja o hagiografiji u tom djelu i zaključuje kako se hagiografska tematika provlači kao zlatna nit kroz cijelo djelo (Hrvatinić Gabrijel Jurišić); propituje se mjesto T. Babića u razvojnome tijeku hrvatske himnodije te uočava njegov doprinos činjenici da primat stvaralaštva i temelj aktivnog pjevanja pod misom tvori forma crkvene pučke popjevke pjevane na narodnom jeziku (Hrvojka Mihanović-Salopek); analizom stilskih obilježja zaključuje se da *Cvit* zauzima istaknuto mjesto u baroknoj književnosti katoličke obnove (Andrea Sapunar); pretragom prinosa T. Babića katehetskoj obnovi upućuje se na njegove duhovne pjesme koje izražavaju autorovu senzibilnost za pedagoško-didaktički postupak (Šime Samac).

Treća skupina članaka mogla bi se svesti pod zajedničku radnu temu - T. Babić i njegovo doba. Autori sukladno svojim interesima progovaraju: o T. Babiću i franjevačkom glazbenom baroku (Ennio Stipčević); o T. Babiću i likovnim umjetnostima (Radoslav Tomić); o religioznim temama u hrvatskom latinitetu Babićeve doba (Pavao Knezović); o životopisu skradinskog biskupa Grgura Civalellija (Lovorka Čoralić); o općini Skradin u XIX. stoljeću (Stanko Pilipović). Pridodajmo da Bruno Pezo prezentira životopis, popis izdanja Babićevih djela kao i literaturu o njemu, što je značajan segment *Zbornika*.

Važnost je *Zbornika o Pavlu Posiloviću* i *Zbornika o Tomi Babiću* u aktualizaciji proučavanja neprimjereno zanemarenih ili gotovo izostavljenih pojedinaca iz naše književne povijesti koji ukazuju na kontinuitet stoljeća

hrvatske književnosti, a posebice da 18. st. ne predstavlja prekid između tzv. starije i tzv. novije hrvatske književnosti, nego da upravo autori poput Tome Babića uspostavljaju taj kontinuitet. Objavljeni radovi u zbornicima pokazuju

da franjevačka književnost čini jedan od relevantnih segmenata naše književne i jezične povijesti.

Ines Srdoč-Konestra

PRILOG HRVATSKOJ KULTURNOJ POVIJESTI

Franjo Emanuel Hoška, FRANJEVCI I POSLANJE CRKVE U KONTINENTALNOJ HRVATSKOJ

Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2001.
(*Analecta Croatica christiana*, sv. 34)

Na početku 21. stoljeća objavljena je knjiga *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* autora doc. dr. sc. Franje Emanuela Hoška, profesora crkvene povijesti i autora više knjiga crkveno-povijesnoga sadržaja. Između njih svakako valja izdvojiti izvrstan pregled hrvatskih katekizama - *Negdašnji hrvatski katekizmi* (Zagreb 1985.) te sustavnu analizu djela Marijana Jaića - *Marijan Jaić - obnovitelj među preporediteljima* (Zagreb 1996.). Riječkoj su, pak, čitateljskoj publici zasigurno najpoznatiji oni naslovi vezani uz trsatski samostan (npr. *Na vrhu trsatskih stuba*, Rijeka 1992.) i marioljublje naših starih, da parafraziramo naslov jedne Hoškove knjige (*Marioljublje naših starih*, Rijeka 1992.).

Iza ove nove Hoškove knjige osim autora stoje i dva uvažena recenzenta: *red. prof. dr. sc. Josip Baloban* i *doc. dr.*

sc. Milan Šimunović, a dovoljno je pogledati prve stranice da se vidi da njima valja priključiti i *fra Bonaventuru Dudu*, koji potpisuje *Riječ dobrohotnome čitatelju*, predgovor naslovljen u dobroj maniri naših starijih autora. Iza knjige stoji i uvaženi izdavač *Kršćanska sadašnjost* iz Zagreba, u čijoj je ediciji *Analecta Croatica christiana* ona 34. svezak. Hoškova knjiga *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* nasljeđuje godinu ranije objavljenu autorovu knjigu *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća* (Zagreb 2000.), pa je nužno promatrati ih kao cjelinu, ne samo za razumijevanje franjevačkoga poslanja u kontinentalnoj Hrvatskoj, nego i šire.

Iz naslova knjige *Franjevci i poslanje Crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj* proizlazilo bi, naime, da je riječ o franjevcima i njihovu pastoralnome